অধ্যায় ১২ঃ পাশ্চাত্য সমালোচনা-১ (এৰিষ্টটলৰ পৰা ৰোমাণ্টিচিজম)

অধ্যায় গাঁথনি

১২.১ উদ্দেশ্য

১২.২ পৰিচয়

১২.৩ সমালোচনা

১২.৩.১ সমালোচনা সাহিত্যৰ ক্রমবিকাশ

১২.৩.২ সমালোচনা আৰু সমালোচক

১২.৩.৩ সমালোচনাৰ আৰু সৃষ্টিশীল ৰচনা

১২.৩.৪ সমালোচনাৰ ধাৰা— এৰিষ্টটলৰ পৰা ৰোমাণ্টিচিজম

১২.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১২.৫ অধিক জানিবলৈ

১২.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান (কেৱল ৰূপৰেখা)

১২.৭ আৰ্হি প্রশ্ন

১২.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- সমালোচনা শব্দটোৰ অর্থ সম্পর্কে সম্যক ধাৰণা লাভ কৰিব
- সমান্তৰালকৈ সমালোচনাৰ ক্রমবিকাশ সম্পর্কে জানিব পাৰিব
- সমালোচনা কি তাৰ আলোচনা কৰিব পাৰিব
- সমালোচনা আৰু সৃষ্টিশীল ৰচনাৰ যোগসূত্র তথা সম্পর্কৰ ৰূপৰেখা অংকন কৰিব পাৰিব
- সমালোচনাৰ ধাৰা সম্পর্কে জানিব পাৰিব

১২.২ পৰিচয়

'সাহিত্য সমালোচনা' পাঠ্যবিষয়ৰ এই বিশেষ অধ্যায়টিত আপুনি সমালোচনা, সমালোচক তথা সমালোচনাৰ ধাৰাসমূহ সম্পর্কে অধ্যয়ন কৰিবলৈ পাব।

সমালোচনা বুলিলে সাধাৰণতে ভালকৈ কৰা আলচ অথবা দোষ-গুণৰ ভাৰসাম্যতা ৰক্ষা কৰি কৰা আলোচনাৰ কথাকে বুজা যায়।

আমাৰ এই অধ্যায়টিত সমালোচনা মানে কি, সমালোচনা সাহিত্যৰ ক্রমবিকাশ, সমালোচনা আঁৰৰ ব্যক্তি বিশেষৰ স্বৰূপ সম্পর্কে উল্লেখ, সমালোচনা আৰু সমালোচকৰ সম্পর্ক, সমালোচনা আৰু সৃষ্টিশীল ৰচনাৰ সম্পর্কৰ ৰূপৰেখা অংকনৰ লগতে ভালকৈ কৰা আলচ অথবা আলোচনাৰ লগতে দোষগুণৰ ভাৰসাম্যতা ৰক্ষা কৰি কৰা আলোচনাৰ কথাকে

বুজা যায়।

এই অধ্যায়টিত সমালোচনা মানে কি, সমালোচনা সাহিত্যৰ ক্রমবিকাশ, সমালোচনাৰ আঁৰৰ ব্যক্তি বিশেষৰ স্বৰূপ সম্পর্কে উল্লেখ, সমালোচনা আৰু সমালোচকৰ সম্পর্ক, সমালোচনা আৰু সৃষ্টিশীল ৰচনাৰ সম্পর্কৰ ৰূপৰেখাৰ অংকনৰ লগতে সমালোচনাৰ ধাৰাসমূহ সম্পর্কে বিশদ ভাবে আলোচনা আগবঢ়োৱা হ'ব। উল্লেখযোগ্য যে সমালোচনাৰ ধাৰাসমূহ সম্পর্কে আলোচনা কৰিবলৈ আগবাঢ়োতে সেই বিষয়ত অৱদান আগবঢ়োৱা পাশ্চাত্যৰ এৰিষ্টটলৰ পৰা ৰোমাণ্টিচিজমৰ আগমনৰ কালছোৱাৰ বিষয়ে আলোচনা দাঙি ধৰা হ'ব।

১২.৩ সমালোচনা

সাধাৰণ অর্থত সমালোচনা হ'ল কোনো বিশেষ বিষয়ৰ দোষ-গুণৰ ভাৰসাম্যতা ৰক্ষা কৰি কৰা আলচ বা আলোচনা। কোনো কোনোৱে আকৌ সমালোচনাক শিল্প অথবা সাহিত্যৰ গুণগত মানদণ্ড বিচাৰ কৰি কৰা এক প্রকাৰ কলা বুলিও বিবেচনা কৰে। এই বিধ কলাই সৃষ্টি কর্মৰ পাঠ, উৎপত্তি, গুণাগুণ আৰু বৈশিষ্ট্যক সামৰি লয়। পৰম্পৰাগত ধাৰণা অনুসৰি সমালোচনাই মূলতঃ তিনিটা কার্য সাধন কৰে—

(i) সাহিত্য পাঠৰ বর্ণনা, (ii) পাঠৰ ব্যাখ্যা আৰু (iii) পাঠৰ মূল্যায়ন। যতীন বৰাই 'সাহিত্য সমালোচনা' মানে সাহিত্যৰ গুণাগুণ নির্ণয়কাৰী সম্যক সমীক্ষা বুলি অভিহিত কৰাৰ লগতে এনেদৰেও উল্লেখ কৰিছে যে সাহিত্যৰ উৎকর্ষ বা অপকর্ষৰ বিচাৰমূলক সম্যক আলোচনাকে সাধাৰণভাৱে 'সমালোচনা' নামে অভিহিত কৰা হয়। এক বহল পৰিসীমাৰ অর্থ প্রতিনিধিত্ব কৰা 'সমালোচনা' শব্দটোৱে বিশেষ কোনো বিষয়ক আচ্ছাদনৰ যোগেদি গুণগত মান নির্ধাৰণ কৰি পাঠকৰ সন্মুখত তুলি ধৰাৰ প্রয়াসক অভিহিত কৰে। ৰিছার্ড ডটনে সমালোচনাৰ সংজ্ঞা আগবঢ়াইছে এনেদৰে "The understanding and appreciation of literary texts." এই সংজ্ঞাৰ যোগেদি সমালোচনা সম্পর্কে সম্যক ধাৰণা এটি লাভ কৰিব পাৰি। ইয়াৰোপৰি "The Introduction to the study of Literature" নামৰ গ্রন্থৰ ৰচক উইলিয়াম হেনৰি হাডচনে সমালোচনা সম্পর্কে এটি সুন্দৰ সংজ্ঞা আগবঢ়াইছে— If creative literature may be defined as an interpretation of life under the various forms of literary art, critical literature may be defined as an interpretation of that interpretation and of forms of art through which it is given." এই সংজ্ঞাটোৰ যোগেদি সমালোচনাৰ দিশসমূহৰ সম্পর্কে স্পষ্ট ধাৰণা পাব পাৰি। এই সংজ্ঞাটোৱে কেৱল মাত্র সমালোচনা সম্পর্কেই ধাৰণা প্রকাশ কৰি ক্ষান্ত থকা নাই। ইয়াৰ সমান্তৰালভাবে সমালোচনাত পাঠৰ ভাৰসাম্যতা সম্পর্কে, সাহিত্য পাঠৰ উৎস সম্পর্কেও ধাৰণা প্রদান কৰিছে। এই সংজ্ঞাটোৱে ইয়াকে বুজাব বিচাৰিছে যে সাহিত্য যদিও মানৱ অথবা সমাজ জীৱন আধাৰিত কিন্তু সমালোচনাত সাহিত্য পাঠ মানৱ বা সমাজ জীৱনৰ পৰা পৃথক। সাহিত্য পাঠৰ উপকৰণ যদিওবা মানৱ অথবা সমাজ জীৱন আধাৰিত তথাপি কিন্তু সমালোচনাৰ ক্ষেত্রত

সেয়া আহৰণৰ ধাৰণা সমালোচনা ৰীতিৰ স্বকীয় ধৰণৰ।

মুঠতে এটা কথা উল্লেখ কৰাটো প্ৰয়োজনীয় যে সমালোচনা সামগ্ৰিক হ'লেহে ই প্ৰণালীবদ্ধ হ'ব পাৰে। এই প্ৰণালীবদ্ধ সমালোচনা হ'বলৈ হ'লে সমালোচনাই দুই ধৰণে বিস্তাৰ বা অগ্ৰগতি লাভ কৰে। সেয়া এনে ধৰণৰ— প্ৰায়োগিক আৰু তাত্ত্বিক। যিসমূহ সমালোচনাত সাহিত্য বা শিল্পৰ বিভিন্ন ৰীতি, ভাববস্তু আৰু দৃষ্টিভংগীৰে গুণাগুণ সম্পৰ্কে বিশ্লেষণ কৰে, সেইসমূহ বিশ্লেষণক প্ৰায়োগিক সমালোচনা ৰূপে অভিহিত কৰা হয়। আনহাতে যিবোৰ শিল্প আৰু সাহিত্য কৰ্মক সাহিত্যিক মূল্য নিৰ্ধাৰণৰ বাবে বিচাৰ-বিশ্লেষণ কৰা হয়, তেনেবোৰ সমালোচনাক তাত্ত্বিক সমালোচনা আখ্যা দিব পাৰি। তদুপৰি উল্লেখ্য যে তাত্ত্বিক সমালোচনাৰ আধাৰত নিৰূপিত হোৱা ব্যৱহাৰিক প্ৰয়োগেই প্ৰায়োগিক সমালোচনা ৰূপে স্বীকৃত। উল্লেখনীয় যে কোনো তাত্ত্বিক ভিত্তি অবিহনে সাহিত্য বা শিল্প কৰ্মৰাজিৰ সমালোচনা যে আদৰ্শনীয় সমালোচনা হ'ব সেই ক্ষেত্ৰত সন্দেহ থাকে। মুঠতে সমালোচনা সাৰ্থক আৰু প্ৰণালীবদ্ধ হ'বলৈ হ'লে সেই সমালোচনা তত্ত্ব আধাৰিত হোৱাতো বাঞ্ছনীয়।

১২.৩.১ সমালোচনা সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশ

বিশ্ব সাহিত্য তত্ত্ব আৰু সমালোচনা সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশৰ ইতিহাস অতি প্ৰাচীন। সমালোচনা সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশৰ ইতিহাস অধ্যয়ন কৰিবলৈ আগবাঢ়োতে আমি তিনিটা উল্লেখযোগ্য বিভাজনৰ দিশ লক্ষ্য কৰো। সেয়া ঃ

(ক) বিংশ শতিকাৰ পূৰ্বৰ সময়চোৱা

(খ) ঊনবিংশ আৰু বিংশ শতিকা

(গ) বিংশ শতিকা

উল্লেখ্য যে প্ৰথম মহাসমৰৰ পৰবৰ্তী কালছোৱাত পাশ্চাত্যৰ সাহিত্য জগতত সমালোচনা সাহিত্যৰ উৎপত্তি হয়। কিন্তু ইয়াৰ পূৰ্বৱৰ্তী কালতো অৰ্থাৎ প্লেটো, এৰিষ্ট'টলৰ সময়ৰ পৰা পাশ্চাত্য সাহিত্যত আধুনিক যুগৰ সাহিত্য সৃষ্টি হোৱা পৰ্যন্ত সমালোচনা সাহিত্যৰ ইতিহাসে ক্ৰমবিৱৰ্তিত ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰি আহিছে।

ইংৰাজী 'Criticism' শব্দটোৰ অসমীয়া প্ৰতিশব্দ হৈছে 'সমালোচনা'। 'An Essay of Dramatic Poesy' শীৰ্ষক গ্ৰন্থৰ ৰচক জন ড্ৰাইডেনে ইংৰাজী সাহিত্যত প্ৰথমবাৰ Criticism শব্দটো প্ৰয়োগ কৰিছিল। ড্ৰাইডেনে তেওঁৰ 'The State of Innocence' গ্ৰন্থৰ পাতনিত ব্যৱহাৰ কৰা 'Criticism' শব্দটো প্ৰাচীন গ্ৰীক শব্দ 'Critikos' ৰ পৰা আহিছে। আলেকজেণ্ডাৰ পোপৰ দ্বাৰা ৰচিত 'Essay on Criticism' গ্ৰন্থই 'Criticism' শব্দটোক ইংৰাজী সাহিত্যত প্ৰতিষ্ঠিত কৰে। উল্লেখ্য যে Criticism শব্দটো প্ৰথমবাৰৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা সমালোচক-সাহিত্যিক জন ড্ৰাইডেনক ইংৰাজী সমালোচনা-সাহিত্যৰ পিতৃপুৰুষ আখ্যা দিয়া হয়।

গ্ৰীচ দেশত এৰিষ্টফেনিচৰ দ্বাৰা সমালোচনা সাহিত্যৰ বীজ অংকুৰিত হৈছিল।

তদুপৰি সেই সময়ত হোমাৰ, পিণ্ডাৰ, হেৰক্লিটাচ আদিৰ অৱদানেও সমালোচনা সাহিত্যৰ অংকুৰিত বীজটিত সাৰ পানী যোগাইছিল যদিও সমালোচনা সাহিত্যৰ সুনির্দিষ্ট পুলিটিয়ে প্লেটোৰ ৰচনাৰ মাজেদি শ্ৰীবৃদ্ধি লাভ কৰিছিল। প্লেটোৱে গুৰু চক্ৰেটিছ আৰু শিষ্যসকলৰ ভিন্ন দাৰ্শনিক তত্ত্ব আৰু নীতি-আদৰ্শৰ ব্যাখ্যা মূল আলোচনাৰ মাজত সমালোচনাৰ আভাস লাভ কৰিছিল। প্লেটোৰ ৰচনাসমূহ মূলতঃ দাৰ্শনিক, নীতিশাস্ত্ৰমূলক আদি ধৰণৰ হোৱা বাবে তেওঁৰ প্ৰিয় শিষ্য এৰিষ্ট'টলে প্লেটোৰ সেই ৰচনাসমূহক সমালোচনাৰ তত্ত্বৰ গণ্ডীলৈ অনাৰ বিপৰীতে সমালোচনা সাহিত্য সম্পৰ্কে তেওঁ ব্যাখ্যা আগবঢ়ালে। এৰিষ্ট'টলৰ এই ৰচনাই সমালোচনা সাহিত্যৰ ভেঁটি নিৰ্মাণ কৰিলে বুলি ক'ব পাৰি।

সেয়েহে ক'ব পাৰি যে পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ প্ৰাচীনতম ধাৰা সৃষ্টি আৰু নিৰ্মাতাসকলৰ মাজত গ্ৰীক দাৰ্শনিক প্লেটো, এৰিষ্ট'টল আৰু লংগিনাচৰ নামেই উল্লেখযোগ্য।

প্ৰাচীন কালত মৌখিক কলাই যেতিয়া লিখিত সাহিত্যৰ ৰূপ লাভ কৰে, তেতিয়াই সমালোচনা-সাহিত্যৰ উৎপত্তি হৈছিল। সেয়েহে Andrea Nightingale - এ মত পোষণ কৰিছে যে-মৌখিক কলাই যেতিয়া সাহিত্যৰ ৰূপ লাভ কৰিলে, তেতিয়াই সাহিত্য সমালোচনাই গা কৰি উঠে। প্ৰাচীন সময়ছোৱাত অথবা সমালোচনা-সাহিত্যৰ উত্থানৰ সময়ছোৱাত সাহিত কৰ্মৰ মূল্যায়নৰ বিষয়ত সমালোচনা আগবঢ়োৱা প্ৰথম প্ৰৱক্তা প্লেটো আৰু তেওঁৰ শিষ্য এৰিষ্ট'টলৰ উপৰিও Kritai (ক্ৰিটাই) শীৰ্ষক এক শ্ৰেণী গ্ৰীক সমালোচনাৰ আৱিৰ্ভাৱ হৈছিল (খ্ৰীষ্টপূৰ্ব 4র্থ শতিকা)। গ্ৰীক সাহিত্যত খ্ৰীষ্টপূৰ্ব 4র্থ শতিকাত এৰিষ্ট'টলৰ 'Poetics' য়ে প্ৰথম সমালোচনা তত্ত্বমূলক উল্লেখযোগ্য ৰচনা। এইখন গ্ৰন্থত সাহিত্য, সাহিত্যৰ বিষয়বস্তু, শ্ৰেণী বিভাজন, প্ৰকাশ ৰীতি, ট্ৰেজেডী, কমেডি, মহাকাব্য আৰু মানুহৰ মনত সাহিত্যৰ প্ৰভাৱ তথা কবিতা সম্পৰ্কে বিজ্ঞানসন্মত পদ্ধতি প্ৰয়োগেৰে বিশ্লেষণ আগবঢ়াইছে। 'Poetics'ত মূলতঃ বিভিন্ন শিল্পৰ পাৰস্পৰিক যোগসূত্ৰ, কেথাৰচিছ আৰু অনুকৰণ (Mimesis) বিষয়ক তিনিটা বিশ্লেষণাত্মক তত্ত্বই আজিও বিদ্বৎ সমাজ তথা সাহিত্য জগতত বিশেষভাৱে সমাদৃত। এৰিষ্ট'টলৰ অনুকৰণ অৰ্থাৎ Mimesis তত্ত্বটো 'Imitation of nature'।তেওঁ বাস্তৱৰ অনুকৰণৰ বিপৰীতে কল্পনাৰ অনুকৰণ। এৰিষ্ট'টলে কল্পনাৰ অনুকৰণ এনেদৰে কৰে যে চকুৰ আগত থকা চিৰ পৰিচিত প্ৰকৃতিৰ হুবহু অনুকৰণৰ বিপৰীতে প্ৰকৃতিৰ মাজত লুকাই থকা সৌন্দৰ্য আৰু সম্ভাৱনাক কল্পনাৰ ভিত্তিত ন-ৰূপ প্ৰদান কৰি পাঠক সমাজলৈ আগবঢ়াই দিয়ে।

কিন্তু গ্ৰীক দাৰ্শনিক প্লেটোৱেও সাহিত্য কৰ্মত Mimesis ধাৰণাৰ অৱতাৰণা কৰিছিল। পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ সমালোচনাৰ ক্ৰমবিকাশৰ ইতিহাসত প্লেটোৰ Mimesisৰ ধাৰণাই বহুমূলীয়া অৱদান আগবঢ়াইছে বুলি বিবেচিত হৈছে। এই Mimesis বা

অনুকৰণৰ অর্থৰ ধাৰণা আগবঢ়োৱা অতি কঠিন। কিয়নো, দার্শনিক গৰাকীয়ে বিভিন্ন ধৰণে নিজেই এই বিষয়ত ভিন্ন ব্যাখ্যা আগবঢ়াই থৈ গৈছে। প্লেটোৰ এই Mimesis শব্দটো প্ৰায়েই 'Imitations' বা Miming' ৰূপে অনূদিত হোৱা দেখা যায়।

খ্ৰীষ্টাব্দ 3য় শতিকাৰ এগৰাকী আগশাৰীৰ প্ৰখ্যাত সমালোচক Longinus ৰ সমালোচনামূলক ৰচনা 'On the Sublime'ত কল্পনা, ঔৎস্যুকতা আদি সম্পর্কে বর্ণনা পোৱা যায়। এই গ্ৰন্থখনত ৰচকে মানুহৰ অনুভূতি আৰু ৰচনাৰ মান বিশিষ্টতাৰ মাজত সম্বন্ধ স্থাপন কৰিছিল। Longinus য়ে কৈছে যে 'Sublime consists in 'a certain loftiness and excellence of language'.

'Ars Poetica'ৰ ৰচক অগাষ্টান যুগৰ এগৰাকী উল্লেখযোগ্য কবি সমালোচক হ'ল হোৰেচেয়ে (Horace)। প্লেটো আৰু এৰিষ্টটলে Imitation মানে 'Imitation of nature' বুলি অভিহিত কৰিছিল। কিন্তু হোৰেচেয়ে Imitation মানে 'Imitation of nature'ৰ উপৰিও সাহিত্য ধাৰা (form) আৰু পৰম্পৰা (Tradition) প্ৰতিষ্ঠিত কৰা লেখকসকলৰ Imitation কো বুজাইছিল।

ইয়াৰোপৰি এই ধাৰাটোৰ ক্ৰমবিকাশত গ্ৰীক সমালোচক লন্ জাইনাচ, ৰোমান সমালোচক কুইণ্টিলিয়াম; ফিলিপ ছিডনি, কেম্ব্রিজৰ ত্রিমূৰ্তি ৰূপে খ্যাত জনচেক্, ৰজাৰ এছছাম আৰু টমাছ উইলছন; বেন জনছন আৰু জন ড্ৰাইডেন আদি সমালোচকে যথেষ্ট অৱদান আগবঢ়াইছিল। Divine Commedia শীৰ্ষক প্ৰখ্যাত গ্ৰন্থৰ ৰচক ডাণ্টেৰ 'De vulgari Eloquentia, Le Convivio' গ্ৰন্থৰ আধাৰত মধ্যযুগীয়া সাহিত্যলৈ এক নতুন ঢৌ বোঁৰাই আনে। ষোড়শ শতিকাত ইটালীত উত্থান ঘটা ধ্ৰুপদী সাহিত্য তত্ত্বলৈ ৰিকোৰোনৰ মন্তব্যই এক নতুন চিন্তাধাৰাৰ আগমন ঘটায়। সৌন্দর্যই সাহিত্যৰ একমাত্ৰ উদ্দেশ্য বুলি এই জন সমালোচকে কৰা মন্তব্যই ইটালীৰ ধ্ৰুপদী সাহিত্যিকসকলক সমালোচনাৰ বিষয়ত নকৈ চিন্তা কৰিবলৈ উদ্গনি যোগায়। এই সময়ছোৱাত ছাৰ ফিলিপ চিডনীয়ে Imitation বা Mimesis ৰ এক নতুন ধাৰণাৰ 'An Apology for Poetry' নামৰ গ্ৰন্থৰ যোগেদি ব্যাখ্যা আগবঢ়ায়। তেওঁ কৈছে যে কবিয়ে অনুকৰণ নকৰে, সৃষ্টিহে কৰে; পাঠকে কবিৰ সৃষ্টিক অনুকৰণ কৰে। ইয়াৰোপৰি ওঠৰ শতিকাত ডক্তৰ জনচন, এডিচন আদি সমালোচকৰ ন-ন দৃষ্টিভংগী আৰু সাহিত্যতত্ত্বই ধ্ৰুপদী সাহিত্যৰ সমালোচনা আগবঢ়াই সাহিত্য জগতলৈ বিশেষ অৰিহণা আগবঢ়ায়।

এই সময়ছোৱাৰ আন এগৰাকী উল্লেখযোগ্য সাহিত্যিক তথা সমালোচক Augustine ৰ কর্মই ইউৰোপত বিস্তাৰিত হৈ থকা বিভিন্ন ধাৰাভাষ্যকাৰ (Commentator) সকলৰ পৃষ্ঠ প্ৰসংগ হিচাপে কর্মনিষ্ঠ (Serve) আছিল। তদুপৰি তেওঁ ধ্ৰুপদী সাহিত্য, ব্যাখ্যাৰ সমস্যা (enterpretation) আৰু অলংকাৰ (rhetoric) আদি সমালোচনা তত্ত্বৰ বিভিন্ন দিশসমূহৰ আৰ্হি প্ৰদান কৰিছিল।

ঊনবিংশ শতিকাৰ প্ৰাক্ক্ষণত ধ্ৰুপদী সাহিত্যৰ ন-ন দৃষ্টিভংগীৰ পৰা মুক্তি লাভৰ আশাৰে কবি-সাহিত্যিকসকলে ধৰ্মীয় গণ্ডীৰ পৰা আঁতৰি ধৰ্ম নিৰপেক্ষ সাহিত্য ৰচনাৰ প্ৰতি আগ্ৰহী হয়। ফলস্বৰূপে কবি-সাহিত্যিকসকল ৰোমাণ্টিকতাৰ দিশলৈ আগবাঢ়ি যায়। উল্লেখনীয় যে ইংৰাজী সাহিত্যত শ্বেইক্সপীয়েৰৰ সময়ছোৱাতে ৰোমাণ্টিক সাহিত্যৰ উত্থান ঘটে। এই ক্ষেত্ৰত পোনতে ৱৰ্ডছ্ৱৰ্থ আৰু ক'লৰিজৰ নাম উল্লেখযোগ্য। তদুপৰি সমালোচনাৰ নান্দনিক দিশৰ প্ৰতি বিশেষ গুৰুত্ব আৰোপ কৰা সমালোচক হেজলিটৰ ৰচনাৰ যোগেদি নাটক আৰু কবিতা সম্পৰ্কে বিশেষ বিশ্লেষণ পোৱা যায়। ৰমন্যাসিক সাহিত্যৰ দিশলৈ উল্লেখযোগ্য অৱদান আগবঢ়োৱাৰ প্ৰবক্তা কীটচে সমালোচনা সাহিত্যলৈ বিশেষ অৱদান আগবঢ়াইছে।

পৰৱৰ্তী সময়ত মেথিউ আৰ্নল্ড, মেকলে, মিল, কাৰ্লাইল আদি সমালোচকে সাহিত্যৰ দিশত বিশেষ অৱদান আগবঢ়াই। এই সময়তে সাহিত্য সমালোচনাৰ দিশত ৰাষ্ট্ৰীয় আৰু সমাজ চেতনাই বিস্তাৰ লাভ কৰে। তদুপৰি সমসাময়িক সময়ত ফ্ৰান্সত গঢ় লৈ উঠা কলা-কৈৱল্যৱাদী আন্দোলনৰ প্ৰধান প্ৰবক্ত ৰূপে ৱাল্টাৰ পেটৰ, বোডলেয়াৰ, ফ্লবেয়াৰ আদি উল্লেখযোগ্য।

হেইন্ৰিক হাইনে ৰোমাণ্টিচিজমৰ ব্যাখ্যা আগবঢ়াই কৈছিলে যে ই অতীতৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা সূচায়। এই সংজ্ঞাৰ সৈতে বিংশ শতিকাৰ সমালোচক টি. এচ. এলিয়টৰ কাব্য আৰু সাহিত্য আলোচনা ধাৰণাৰ মিল লক্ষ্য কৰা যায়। এলিয়টে অতীত ঐতিহ্যৰ সৈতে সাহিত্য সৃষ্টিক সামৰি সাহিত্য অথবা কবিতা নীতিবাহক হোৱাৰ বিপৰীতে পাঠকক উদাৰ আনন্দ প্ৰদানৰ বাহক হোৱাতোহে কামনা কৰিছিল।

আধুনিক কালত সমালোচনাত মনস্তত্ত্ব বা মনঃসমীক্ষাই প্ৰাধান্য লাভ কৰা দেখা যায়। এইক্ষেত্ৰত আই. এ. ৰিচাৰ্ডৰ নাম উল্লেখযোগ্য। ইয়াৰ পাছত উইলিয়াম এম্পচন, হাৰ্বাৰ্ট ৰীড আদি সমালোচকে মানৱ মনৰ নিৰ্জন গহ্ৱৰৰ পৰা সাহিত্য বা সৃষ্টি শিল্পৰ ৰূপকথা বিশ্লেষণ কৰিছে।

বিংশ শতিকাত গা কৰি উঠা এক গুৰুত্বপূৰ্ণ তত্ত্ব হৈছে জেক্চন ৰাল্ফ ফক্স আদিয়ে সৃষ্টি কৰা মাৰ্ক্সীয় সমালোচনা তত্ত্ব। এই শ্ৰেণীৰ সমালোচকসকলৰ বাবে সমাজ চেতনাই সাহিত্যৰ মূল প্ৰেৰণা বা উৎস।

1920 চনৰ পৰা 1930 চনৰ সময়ছোৱাত আমেৰিকাত নতুন বা নব্য সমালোচনা শীৰ্ষক এটি সাহিত্য আন্দোলনৰ উৎপত্তি হয়। এই সমালোচনা তত্ত্বই আই.এ. ৰিচাৰ্ড, টি, এছ, এলিয়ট, উইলিয়াম এম্পচনৰ তত্ত্বসমূহক মানি লোৱাৰ বিপৰীতে নতুন সমালোচনাই যে কেবল আলোচ্য পাঠ বা বয়ান (text) কেই মুখ্য হিচাপে গ্ৰহণ কৰে। এই সমালোচনা তত্ত্বৰ মুখ্য প্ৰৱক্তাসমূহ হ'ল John Crowe Ransom, Allen Tate, Cleanth Brooke, W.K. Wimsatt, R.P Blackmur, Kenneth Burke আদি।

আমি ইতিমধ্যে পাশ্চাত্য সমালোচনা সাহিত্যৰ ক্রমবিকাশৰ ইতিহাস সম্পর্কে যিসমূহ বিষয় আলোচনা কৰি আহিলো, সেই আলোচনাই এৰিষ্টটলৰ পৰা নব্য সমালোচনাৰ ধাৰা তথা দৃষ্টিভংগী সম্পর্কে ধাৰণা আগবঢ়ালে। কিন্তু পাশ্চাত্যৰ দৰেই প্রাচ্যতো সাহিত্য সমালোচনাৰ দিশত ভিন্ন তত্ত্ব তথা মতবাদৰ সৃষ্টি হৈছিল। এই ক্ষেত্রত প্রাচ্যৰ বিভিন্নজন পণ্ডিত তথা আলংকাৰিকে প্রাচ্য নন্দনতত্ত্বৰ ৰস, ধ্বনি আৰু বক্রোক্তি সম্বন্ধে নিজস্ব মত আগবঢ়াইছে। এই সমালোচনাৰ তত্ত্ব তথা মতবাদক সামৰি প্রাচ্য নন্দনতত্ত্ব গঢ় লৈ উঠিছে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ১ ঃ সমালোচনা সাহিত্যৰ প্রথম উৎপত্তি বা আৰম্ভ ক'ত হৈছিল? (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

প্রশ্ন ২ ঃ পৰম্পৰাগত ধাৰণা অনুসৰি সমালোচনাই মূলতঃ কেইটা কার্য সাধন কৰে আৰু কি কি? (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

প্রশ্ন ৩ ঃ প্রণালীবদ্ধ সমালোচনা হ'বলৈ হ'লে ই কি কি ধৰণে বিস্তাৰ লাভ কৰিব লাগিব? (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

প্রশ্ন ৪ ঃ সমালোচনা সাহিত্যৰ ক্রমবিকাশৰ ইতিহাস অধ্যয়নৰ দিশত আগবাঢ়িলে আমি কি কি দিশ লক্ষ্য কৰো? (50 টা শব্দৰ ভিতৰত)

প্রশ্ন ৫ ঃ 'Poetics'ৰ ৰচক আৰু ৰচনাৰ সময় উল্লেখ কৰক। (50 টা শব্দৰ ভিতৰত)

১২.৩.২ সমালোচনা আৰু সমালোচক

ইতিপূর্বে আপুনি সমালোচনা শব্দৰ সংজ্ঞা তথা সমালোচনা সাহিত্যৰ ক্রমবিকাশ সম্পর্কে সম্যক জ্ঞান লাভ কৰিলে। উক্ত আলোচনাৰ পৰা ধাৰণা লাভ কৰিলে যে শিল্প অথবা সাহিত্য কর্মৰ সমালোচনা কার্যৰ আঁৰত কোনো এজন ব্যক্তি বর্তমান। সেই নির্দিষ্ট ব্যক্তি বিশেষক সাহিত্যিক ভাষাত সমালোচক আখ্যা দিয়া হয়। এই ক্ষেত্রত আমাৰ মনত এটি প্রশ্ন সাধাৰণতে উদয় হয় যে সমালোচনা সাহিত্যত সমালোচক গৰাকীয়ে কেনে ধৰণৰ ভূমিকা পালন কৰাটো প্রয়োজনীয়? তদুপৰি সমালোচক গৰাকীৰ মানসিকতা, দৃষ্টিভংগী আৰু আচাৰ-আচৰণ কেনে হোৱা বাঞ্ছনীয়? এই সম্পর্কে এটা আলোচনা আগবঢ়োৱা হ'ল।

যিকোনো সৃষ্টিশীল কর্মৰ মূল্য নিৰূপণ কৰাকে সমালোচনা বুলি অভিহিত কৰা হয়। সমালোচনা কার্যক সার্থকতা প্রদান কৰিবৰ নিমিত্তে কেতবোৰ বিশেষ বিষয়ৰ প্রতি গুৰুত্ব আৰোপ কৰাটো প্রয়োজনীয়। নাহেন্দ্র পাদুনে তেওঁৰ 'সাহিত্য তত্ত্ব আৰু সমালোচনা তত্ত্ব' শীর্ষক গ্রন্থখনিক এনেদৰে উল্লেখ কৰিছে যে—

সাহিত্য কর্মৰ মূল্য নিৰূপণ কৰিবলৈ যাওঁতে এইকেইটা বিষয় বিবেচনা কৰা

প্রয়োজনীয়।

(1) ভাববস্তুত ব্যক্তিগত অথবা সাংস্কৃতি তাৎপর্য আৰু পাঠ বা বয়ানত ভাষাৰ ব্যৱহাৰ।

(2) পাঠ একোটাৰ অন্তর্দৃষ্টি আৰু ইয়াৰ প্রভাৱ

(3) পাঠটোৰ নন্দনতাত্ত্বিক উপাদান (অর্থাৎ পাঠটোৰ কৃতিত্ব) ঃ যিহেতু এই দুয়োটা বিষয়েই পাৱস্পৰিকভাৱে নির্ভৰশীল, পাৱস্পৰিকভাৱে সমর্থিত বা সংক্রমিত,

(4) সাধাৰণ অর্থত 'সমালোচনা' শব্দটোৰ এটা পর্যায়লৈকে এটা নঞৰ্থক অতিৰিক্ত তাৎপর্য আছে। সেয়া শুদ্ধও কিয়নো সাহিত্য বুলিলে যি বুজাই সেই বিষয়টোৰ বাচন (discourse)ক সাহিত্য সমালোচনাই সাধাৰণভাৱে শৃংখলাবদ্ধ কৰে।

(5) সাহিত্য সমালোচনাত ভাল লেখনিৰ নিৰীক্ষণ কৰা হয়; ব্যক্তিগত আৰু সাংস্কৃতিক মূল্য কিয় আৰু কি পাঠত স্থান দিয়া উচিত তাক নির্ণয় কৰা হয়'

সৃষ্টিশীল ৰচনাৰাজিৰ এজন আদর্শবান পাঠকহে প্রকৃতার্থত এজন সফল সমালোচক হ'ব পাৰে। সাহিত্যৰ সমালোচক এগৰাকী সাহিত্যিক গুণ থকাৰ সমান্তৰালকৈ সাহিত্যৰ শব্দৰাজিক নিজস্ব প্রতিভা আৰু প্রজ্ঞাৰ দ্বাৰা বিবেচনা কৰাৰ ক্ষেত্রত দখল থকাটো অতীব প্রয়োজনীয়। 'English Literature, A Critical Survey' শীর্ষক গ্রন্থৰ ৰচক J. G. Williams-এ সমালোচক সম্পর্কে কৈছে— 'The function of a literary critic is the evaluation of what has been written in terms of aesthetic principles appropriate to literature.' মেথ্যু আর্নল্ডে সমালোচনা ব্যক্তিমুখী হোৱা উচিত নহয় বুলি উল্লেখ কৰিছে। তদুপৰি এলিয়টেও সমালোচনা সাহিত্যিক গৰাকীক নির্দিষ্ট কৰি হোৱাৰ পৰিবর্তে সাহিত্য কৃতিক ভিত্তি কৰিহে হ'ব লাগে বুলি উল্লেখ কৰিছে।

সমালোচকৰ গুণসমূহ কেনে হোৱা উচিত সেই সম্পর্কে 'Principles of Literary Criticism' শীর্ষক গ্রন্থত A, Richardsয়ে উল্লেখ কৰিছে এনেদৰে— ''The qualification of a good critic are three. He must be adept at experiencing, without eccentricities. The state of mind relevant to the work of art he is judging; he must be able to distinguish experiences from one another as regards to their less superficial features. Thirdly, he must be a sound judge of values.'' Richards ৰ সংজ্ঞাটোৰ যোগেদি এজন উৎকৃষ্ট তথা যোগ্যতাসম্পন্ন সমালোচকৰ বাবে প্রয়োজনীয় গুণৰাজি তথা মানদণ্ড সম্পর্কে সুন্দৰ আভাস পাব পাৰো। পাশ্চাত্যৰ লেখকসকলৰ দৰেই অসমীয়া সাহিত্যত আধুনিক অসমীয়া চুটিগল্পৰ জনক ৰসৰাজ উপধিৰে বিভূষিত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই এগৰাকী উন্নত মানবিশিষ্ট সমালোচকৰ বাবে প্রয়োজনীয় গুণৰাজিৰ

বিষয়ে এনেদৰে উল্লেখ কৰি থৈ গৈছে 'সমালোচক হ'বলৈ যোৱাজনৰ গাত অপক্ষপাতিতা, গুণগ্ৰাহিতা আৰু ধৰ্মজ্ঞান থাকিব লাগে আৰু প্ৰচলিত হিংসাকুৰীয়া স্বভাৱটো থাকিব নালাগে।'

এজন ভাল সমালোচক হ'বৰ বাবে ব্যক্তি বিশেষৰ জগত, জীৱন তথা সাহিত্য সম্বন্ধে অনুশীলন, নিগূঢ় ধাৰণা, বিস্তৃত আৰু গভীৰ জ্ঞান থকাৰ সমান্তৰালকৈ মনস্তাত্ত্বিক জ্ঞানৰ দ্বাৰা পৰিপুষ্ট হোৱাটো বাঞ্ছনীয়।

এগৰাকী সমালোচকৰ বাবে এটা অতীত প্ৰয়োজনীয় গুণ হ'ল সহনশীলতা বা সহিষ্ণুতা। সমালোচক গৰাকীৰ ব্যাখ্যা বা ৰচনা সম্ভাৰৰ প্ৰতি যদি অন্য সমালোচকে অপ্ৰীতিকৰ মন্তব্য আগবঢ়াই; তেনেহ'লে সহ্য শক্তিৰে উদাৰ মানসিকতা পোষণৰ যোগেদি বৰ্ণনীয় কথা বা বিষয়টো বিবেচনা কৰিব পৰা শক্তি থাকিব লাগিব।

ইয়াৰোপৰি সমালোচকৰ আত্ম-সমালোচনা তথা আত্ম-বিশ্লেষণ কৰিব পৰা মানসিকতাৰ বাহক হোৱাটো প্ৰয়োজনীয়। পোনতে আত্ম-সমালোচনা কৰিব পৰা ব্যক্তিয়েহে সাৰ্থক সমালোচক ৰূপে পৰিগণিত হয় বুলি ক'ব পাৰি।

একোজন সমালোচক লেখকৰ প্ৰতি সহানুভূতিশীল হোৱা প্ৰয়োজন। সম্পূৰ্ণ নিৰপেক্ষ আৰু উদাৰ নীতিৰ যোগেদি সাহিত্য পাঠৰ আধাৰত কৰা সমালোচনাহে সাৰ্থক সমালোচনা হ'বৰ যোগ্য হয়। ৰচনা সম্ভাৰত সমালোচকজনে কেৱল দোষখিনিকে আঙুলিয়াই নাথাকি দোষ বা বেয়াখিনিৰ পৰা ভাল তথা গ্ৰহণীয়খিনি তুলি আনি পাঠক সমাজৰ আগত তুলি ধৰাতে সমালোচকৰ সাৰ্থকতা বিশ্লেষণ তথা প্ৰজ্ঞাৰ যোগেদি সমালোচক এগৰাকীয়ে সমালোচনা কৰ্মত অগ্ৰসৰ হ'ব লাগে। সেই বাবে প্ৰয়োজন অন্তৰ্দৃষ্টিসম্পন্নতাৰ। এই শক্তি সম্পন্ন সমালোচকেহে সৃষ্টিশীল সাহিত্যৰ বিশ্লেষণ কৰি তাত লুকাই থকা সম্ভাৱনা তথা প্ৰকৃত ৰূপ পাঠকৰ মাজলৈ আগবঢ়াই দিব পাৰে। অন্যথা ই কেতিয়াও সম্ভৱ নহয়।

সমালোচকে নিজৰ স্পৃহা, ভাল-বেয়া অৰ্থাৎ ব্যক্তি প্ৰৱণতাক পৰিত্যাগ কৰি নিৰ্জস্ব অনুভূতিৰ উৰ্দ্ধত গৈ যুক্তিৰ আধাৰত সৃষ্টিশীল সাহিত্যৰ সমালোচনাত্মক ব্যাখ্যা আগবঢ়াব পৰা ক্ষমতাৰ বাহক হ'ব লাগিব। তেতিয়াহে সেয়া সাৰ্থক সমালোচনা ৰূপে বিবেচিত হ'ব।

সমালোচকৰ বাবে অন্য এটি প্ৰয়োজনীয় গুণ অথবা ক্ষমতা হ'ল যে সাহিত্যিক আৰু শিল্পীৰ দৰেই সমালোচক গৰাকীৰো হৃদয়ত কল্পনা শক্তিৰ প্ৰাৱল্য আৰু ৰস সৃষ্টিৰ ভাৱনা বিদ্যমান হ'ব লাগিব। ইয়াৰপৰি বাস্তৱতাৰ ধাৰণা, ইতিহাস চেতনা আৰু কল্পনাপ্ৰৱণতাৰ মাজৰ যোগসূত্ৰ অংকনত সমানে দক্ষতা থকা ব্যক্তি বিশেষহে সমালোচক ৰূপে সাৰ্থকতা লভিব পাৰে বুলি নিঃসন্দেহে ক'ব পাৰি।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ৬ ঃ Longinusয়ে ৰচনা কৰা সমালোচনামূলক ৰচনাখনৰ নাম কি?

১২.৩.৩ সমালোচনা আৰু সৃষ্টিশীল ৰচনা

সাহিত্য আৰু সমালোচনাক পৃথক বুলি ক'ব নোৱাৰি। এক কথাত ক'বলৈ গ'লে দুয়ো দুয়োৰে পৰিপূৰক। সাহিত্যৰ এটি অন্যতম ভাগ হ'ল সমালোচনা। সাহিত্যৰ অন্যান্য শাখাসমূহ যেনে ঃ কবিতা, চুটিগল্প, উপন্যাস আদিৰ দৰে সমালোচনাও সাহিত্যৰে এটি শাখা। সমালোচনাৰ অর্থ এটা শব্দত যদি বুজাবলৈ বিচৰা হয়, তেনেহ'লে ক'ব লাগিব যে বিচাৰ সিদ্ধান্ত (Judgement) সৃষ্টিশীল কর্মৰ মূল্যায়নেই সমালোচনা।

সমালোচনা সাহিত্যক সার্থকতা প্রদান কৰাৰ আঁৰত একো একোজন ব্যক্তি বিশেষৰ অফুৰন্ত কর্মশক্তিৰ অৰিহণা থাকে। তেনে ব্যক্তি বিশেষক সমালোচক আখ্যা দিয়া হয়। এই সমালোচক অভিধাটোক বিভূষিত কৰা ব্যক্তিগৰাকীৰ গুণ তথা যোগ্যতা সম্পর্কে আগৰ শাখাটিত আলোচনা কৰি আহিছে। ইতিমধ্যে আপুনি সমালোচক সম্পর্কে ধাৰণা কৰিব পাৰিছে। এই সমালোচক গৰাকীৰ যোগ্যতাই সমালোচনা সাহিত্যৰ মান নির্ধাৰণ কৰে। অর্থাৎ সমালোচনা সাহিত্যই সৃষ্টিশীল ৰচনাৰৈ উন্নীত হ'ব পাৰিছে নে নাই, সেই বিষয়টো সম্পূর্ণৰূপে সমালোচক গৰাকীৰ যোগ্যতা আধাৰিত। যিহেতু সমালোচকজনেই নির্দিষ্ট পাঠ বিশেষ অথবা সৃষ্টিশীল ৰচনা বিশেষ নিজস্ব, জ্ঞান, বুদ্ধি আৰু দৃষ্টিভংগীৰে পাঠকৰ মাজলৈ আগবঢ়াই দিয়ে; তাৰে আধাৰত এটি নৱতম সাহিত্যৰ সৃষ্টি হয়। এজন কবি বা সাহিত্যিকে নিজস্ব ভাৱনা বা কল্পনাৰ আধাৰত সাহিত্য চর্চা কৰে। কিন্তু একোজন সমালোচকে কবি-সাহিত্যিকৰ ৰচনাক আলম ৰূপে লৈ বিষয় চর্চা কৰে। যদিওবা নিজাকৈ কোনো সাহিত্য চর্চা নকৰে, তথাপি কিন্তু সেই সাহিত্যই আগবঢ়োৱা ৰচনাংশৰ যোগেদি পাঠক সমাজে দুর্বোধ্য বিষয় তথা সাহিত্যৰ অন্তর্নিহিত সৌন্দর্যৰ ৰস পান কৰাৰ সুযোগ পায়। পাঠকক যদি সমালোচকে এনে ধৰণে ৰসপান কৰোৱাৰ ক্ষেত্রত সফলতা লাভ কৰিব পাৰে; তেনেহ'লে সেইবিধ সমালোচনা নিশ্চিতভাৱে সৃষ্টিশীল ৰচনা ৰূপে স্বীকৃত হ'ব।

উল্লেখ্য যে প্রাচীন সাহিত্যিকসকলৰ প্রায়ভাগেই সমালোচক আৰু সৃষ্টিশীল লেখকৰ মাজত পার্থক্যৰ ৰেখা স্পষ্ট কৰিছে। এই ক্ষেত্রত ইংৰাজ নাট্যকাৰ বেন জনচনে উল্লেখ কৰিছে যে— সমালোচকৰ যদি সৃষ্টিশীলতা নাথাকে তেনেহ'লে তেওঁ সৃষ্টিশীল ৰচনাৰ কৌশলসমূহৰ বিষয়ে একো নাজানিব। গতিকে সৃষ্টিশীল ৰচনা সম্বন্ধে লেখকসকলেই মন্তব্য কৰা উচিত। সেই বিষয়ে কেৱল সৃষ্টিশীল

লেখকেহে বিচাৰ কৰিবলৈ সক্ষম।

একোজন সমালোচকে যেতিয়া সকলোবোৰ মানুহক প্ৰতিনিধিত্ব কৰি একোটা বিশেষ সাহিত্য পাঠৰ ৰূপ, ৰস আৰু সৌন্দৰ্যক পাঠক সমাজৰ মাজত তুলি ধৰে; তেতিয়া উল্লেখ্য সাহিত্য পাঠাংশই নৱতম সৃষ্টি কাৰ্য ৰূপেই ধৰা দিয়ে। কাৰণ সমালোচকজনে অন্তৰৰ ভাব-সত্যতাক নিজস্ব ভাবমূৰ্তিৰে গঢ় দি নকৈ সৃষ্টি কৰে। তেওঁ নিৰ্দিষ্ট লেখক অথবা সাহিত্যিক গৰাকীয়ে ৰচনাৰাজিৰ মাজত যি বিষয় ফুটাই বা স্পষ্ট কৰি তুলিবলৈ সক্ষম হোৱা নাই; সেই বিষয়ে সমালোচজনে আভাস দিয়াৰ লগতে নিজস্ব ভাবানুভূতি তথা জীৱন দৰ্শনক গঢ়ি তুলিছে। এইখিনিতে উল্লেখ কৰা উচিত যে সমালোচক একোজন সম্পূৰ্ণ নৈৰ্ব্যক্তিক, আনহাতে সৃষ্টিশীল লেখক কিন্তু ব্যক্তিত্বধৰ্মী। তথাপি কিন্তু এওঁলোক দুয়োৰে মাজত কেতবোৰ ৰচনাত নিবীড় সম্পৰ্ক দেখা যায়। য'ত নেকি নৈৰ্ব্যক্তিকতা আলমত সমালোচকজনে সাহিত্যিকৰ মুখলৈ নোচোৱাকৈ, কেৱল মাত্ৰ পাঠৰ আধাৰত নিজস্ব ধ্যান-ধাৰণাক স্পষ্ট কৰি পাঠক সমাজক আপ্লুত কৰিব পাৰে। সমালোচনা সাহিত্য সৃষ্টিৰ এনে ধৰণৰ আদৰ্শতে কোনো এবিধ সাধাৰণ সমালোচনা কৰ্মই সৃষ্টিশীল ৰচনালৈ উন্নীত হ'ব পাৰে।

সমালোচকে সাহিত্য পাঠৰ সমালোচনাত লেখকক নতুন দিশৰ সন্ধান দিয়াৰ লগতে কিদৰে লিখিলে নিৰ্দিষ্ট পাঠটি আৰু অধিক সুন্দৰ হ'লহেঁতেন সেই বিষয়ে উল্লেখ কৰাৰ সমান্তৰালকৈ পাঠক সমাজক নিজস্ব প্ৰজ্ঞা, দৰ্শন আৰু ৰস আচ্ছাদনেৰে আপ্লুত কৰিবলৈ সমৰ্থবান হ'লে তেনে সমালোচনা সাহিত্যক নিঃসন্দেহে 'সৃষ্টিশীল ৰচনা'ৰূপে বিবেচিত কৰিব পাৰি।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন ৭ ঃ আগষ্টান যুগৰ কবি-সমালোচক গৰাকীৰ নাম আৰু তেওঁৰ এখন ৰচনা সম্পৰ্কে উল্লেখ কৰক।

প্ৰশ্ন ৮ ঃ কলা-কৈৱল্যবাদী আন্দোলনৰ প্ৰধান প্ৰবক্তা এগৰাকীৰ নাম লিখক।

প্ৰশ্ন ৯ ঃ নব্য-সমালোচনা শীৰ্ষক আন্দোলনটো ক'ত আৰু কেতিয়া আৰম্ভ হৈছিল?

জানি থোৱা ভাল

Longinus ৰ দ্বাৰা ৰচিত "On the Sublime" গ্ৰন্থখন বহু যুগ বা দিনলৈকে পোৱা হোৱা নাছিল। ৰেনেচা যুগতহে এইখন গ্ৰন্থ প্ৰকাশ কৰা হৈছিল। কিছুমানৰ মতে কিন্তু এইখন গ্ৰন্থ প্ৰথম আৰু আন কিছুমানৰ মতে তৃতীয় শতিকাত ৰচিত বুলি পোৱা যায়। কিন্তু Longinus তৃতীয় শতিকাৰ বুলিহে জনা যায়।

১২.৩.৪ সমালোচনাৰ ধাৰা-এৰিষ্ট'টলৰ পৰা ৰোমাণ্টিচিজম

সাহিত্য তত্ত্ব, সমালোচনা সাহিত্য আৰু সাহিত্য বুৰঞ্জী এই আটাই কেইটাৰ মাজত অতি নিবিড় সম্পৰ্ক আছে। এইসমূহৰ প্ৰতিটোৱেই স্বতন্ত্ৰ যদিও পৰস্পৰ নিৰ্ভৰশীলো। প্ৰকৃতাৰ্থত ক'বলৈ গ'লে সাহিত্য ক্ষেত্ৰখনত ঐতিহাসিক সাহিত্য চৰ্চাৰ পৰা সমালোচনালৈ, আকৌ সাহিত্য সমালোচনাৰ পৰা সাহিত্য তত্ত্বলৈ আৰু সাহিত্য তত্ত্বৰ পৰা পুনৰ সমালোচনালৈ এনে ধৰণৰ তিনিপ্ৰকাৰ গতিধাৰাৰে পাৰস্পৰিক সম্পৰ্কৰ যোগেদি এক সুনিৰ্দিষ্ট বলয় প্ৰক্ৰিয়া গঠিত হয়।

সমালোচনা সাহিত্যও এই বলয় প্ৰক্ৰিয়াৰ এক বিশেষ অংগ। এই সমালোচনা সাহিত্যৰ ইতিহাস অতি প্ৰাচীন। পোন প্ৰথমে গ্ৰীচ দেশত পুলি পোখা মেলা সমালোচনা সাহিত্যৰ আধাৰ আছিল 'দি ফ্ৰগছ্' শীৰ্ষক ৰচনা। এৰিষ্টফেনিচৰ দ্বাৰা ৰচিত 'দি ফ্ৰগছ্' শীৰ্ষক কমেডিত নাট্যকাৰ ইস্কিলাচ আৰু ইউৰিপিডিচৰ মাজত সৃষ্টি হোৱা বাদ-প্ৰতিবাদেই এইবিধ সাহিত্যৰ বীজ অংকুৰিত হৈছিল। সম্পূৰ্ণ কল্পনাৰ আধাৰত সৃষ্টি ৰচনাৰ বাদ-প্ৰতিবাদৰ মাজত সমসাময়িক সমালোচনা পদ্ধতিৰ আভাস পোৱা যায়। এৰিষ্টফেনিচৰ সময়ছোৱাত মূলতঃ নৈতিক, বৈয়াকৰণিক আৰু বিচাৰমূলক ৰীতিৰ দ্বাৰা সমালোচনা কৰা ৰীতি আছিল। সেই সময়ৰ হোমাৰ, পিণ্ডাৰ আৰু হেৰক্লিটাচ আদি লেখকেও সমালোচনা সাহিত্যৰ তত্ত্ব সম্বন্ধে আলোচনা কৰিছিল যদিও প্ৰকৃতাৰ্থত গ্ৰীক দাৰ্শনিক প্লেটো আৰু এৰিষ্ট'টলহে সমালোচনা সাহিত্যৰ প্ৰধান প্ৰবক্তা অথবা দিক্ নিৰ্দেশক। প্লেটোৰ 'ৰিপাব্লিক' আৰু 'ডায়েলগছ'ত কবিৰ প্ৰকৃতি, দিব্যশক্তি আৰু অনুপ্ৰেৰণা সম্পৰ্কীয় আলোচনাসমূহ উপলব্ধ। কিন্তু প্লেটোৱে ঘাইকৈ ধৰ্মতত্ত্ব, শিক্ষা আৰু নীতিশিক্ষা আদি বিষয়তহে অধিক আলোচনা কৰিছিল। দাৰ্শনিক গৰাকীয়ে তেওঁৰ সাহিত্য কৰ্মসমূহ Physical, Material আৰু Human Realm of appearance এনেদৰে ভাগ কৰিছে আৰু লগতে সাহিত্য তথা সাহিত্যিকৰ বিষয়ে আলোচনা কৰি Mimesis ধাৰণাৰ অৱতাৰণা কৰিছিল। এই সম্পৰ্কে আপুনি সমালোচনা সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশৰ আলোচনাত কিছু ধাৰণা লাভ কৰিছে।

ইউৰোপীয় সমালোচনা সাহিত্যৰ জন্মদাতা ৰূপে পৰিচিত প্লেটোৰ প্ৰিয়া শিষ্য এৰিষ্ট'টলে তেওঁৰ গুৰুৰ সাহিত্য সমালোচনাৰ তত্ত্বসমূহক গ্ৰহণ কৰিব পৰা নাছিল। এৰিষ্ট'টলে 'Poetics' ত সাহিত্যৰ সকলোবোৰ দিশ (সাহিত্যৰ বিষয়বস্তু, শ্ৰেণীবিভাগ, ৰচনাশৈলী মহাকাব্য, গীতি কাব্য, ট্ৰেজেডি, কমেডি, সাহিত্য সৃষ্টিৰ প্ৰেৰণা, উৎস আৰু কাব্যৰ লক্ষণ আদি) সম্পৰ্কে উল্লেখ কৰিছে। এৰিষ্ট'টলৰ 'পয়েটিক্স' সমালোচনা সাহিত্যৰ বাবে এক মাইলৰ খুঁটি স্বৰূপ। 'Poetics'ক আধাৰ ৰূপে লৈ ইউৰোপৰ ভিন্নজন সমালোচক যেনে- হোৰেচে, কুইণ্টিলিয়াম, দান্তে,

পেত্ৰার্ক আদিয়ে সমালোচনা ক্ষেত্ৰখনলৈ নিজস্ব মতাদর্শ আগবঢ়াইছে।

এৰিষ্ট'টলে 'Poetics'ত সাহিত্য সমালোচনাৰ দিশত অগ্ৰগতি লাভ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত তিনিটা সাহিত্য তত্ত্বৰ বিশ্লেষণ আগবঢ়াইছে। সেয়া হ'ল ঃ বিভিন্ন শিল্পৰ পাৰস্পৰিক যোগসূত্ৰ, কেথাৰছিচ আৰু অনুকৰণ। তেওঁ প্ৰকাশ কৰিছে যে কবিতা, মহাকাব্য ট্ৰেজেদি, কমেডি আদিবোৰ মাজত ৰচনা ৰীতি, আঙ্গিক, বিষয়ৰ ক্ষেত্ৰত ভিন্নতা বিদ্যামান যদিও এই সকলোবোৰ সৃষ্টিৰ অন্তৰালত জীৱনৰ অনুকৃতিয়েই নিহিত হৈ আছে। এই জীৱনৰ অনুকৃতিৰ যোগেদি এৰিষ্ট'টলে বিভিন্ন শিল্পৰ মাজত ৰক্ষিত হোৱা পাৰস্পৰিক যোগসূত্ৰৰ দিশটোতে আলোকপাত কৰিছে।

তেওঁৰ দ্বিতীয়টো সাহিত্য তত্ত্ব 'কেথাৰছিচ'। এই কেথাৰছিচ শব্দটোক অসমীয়াত 'পৰিশুদ্ধিকৰণ' বুলি কোৱা হয়। কেথাৰছিচৰ ইংৰাজী প্ৰতিশব্দ হ'ল 'পার্গেছ্ন' (Purgation)। এই 'পার্গেছ্ন'ৰ অর্থ হ'ল জুলাপ বা নিষ্কাষণ। ৰোগ নিদান শাস্ত্ৰত 'পার্গেছ্ন' ক চিকিৎসা প্ৰকৰণ ৰূপে ব্যৱহাৰ কৰা হয়। এৰিষ্ট'টলেই সাহিত্যত শব্দটোক এই ধৰণৰ অর্থতে প্ৰয়োগ কৰিছিল। তেওঁ কৈছিল যে ট্ৰেজেডি দর্শনৰ যোগেদি মানৱ মনৰ মনোবিকাৰ হ্ৰাস পায়। দর্শকে 'ট্ৰেজেডি' দর্শনৰ পাছত মনৰ মাজত উদয় হোৱা কৰুণ আৰু ভীতিৰ যোগেদি মনৰ সমস্ত কুপ্ৰবৃত্তিৰ নিঃসৰণ ঘটে। ফলস্বৰূপে মনে স্থিৰতা লাভ কৰে আৰু মন পবিত্ৰ হৈ পৰে। মানৱ মনে ট্ৰেজেডি দর্শনৰ পাছত লাভ কৰা অৱস্থা থকা মনৰ পৰিশুদ্ধিকে এৰিষ্ট'টলে 'কেথাৰছিচ' আখ্যা দিছে। সম্ভৱতঃ এৰিষ্ট'টলে দুটা বিভাগৰ 25 নং অধ্যায়ত সমালোচকে কোৱা মন্তব্য খণ্ডনৰ আধাৰত মূলতঃ প্লেটোৱে সাহিত্য আৰু শিল্পই মানুহৰ দূষিত কৰে' বুলি কৰা মন্তব্য খণ্ডনৰ বাবে কৰা প্ৰতিবাদৰ ভিত্তিতে কেথাৰছিচ শব্দৰ প্ৰয়োগ কৰিছিল। তেওঁ এই শব্দৰ যোগেদি বুজাব বিচাৰিছিল যে সৎ সাহিত্যৰ যোগেদি মানুহ কলুষিত হোৱাৰ বিপৰীতে মলিনতামুক্তহে হয়।

এৰিষ্ট'টলৰ সাহিত্য তত্ত্বৰ তৃতীয় দিশ অনুকৰণ। ইয়াৰ যোগেদি তেওঁ সত্য আৰু সাহিত্য যে বিজ্ঞানাগাৰৰ বিশ্লেষণৰ আধাৰ নহয় সেই বিষয়ে প্ৰকাশ কৰিছে। যুক্তি, তর্ক আৰু দর্শন আদিৰ বিপৰীতে অনুভূতি, প্ৰেৰণা আৰু কল্পনাৰ আধাৰতহে সাহিত্য তথা সত্য প্ৰতিষ্ঠিত হয়, তাকে উল্লেখ কৰিছে। সাহিত্য বাস্তৱ জগতৰ হুবহু অনুকৰণ হোৱাৰ পৰিৱর্তে বাস্তৱ জগতৰ সৌন্দর্য তথা সম্ভাৱনাৰ অনুকৰণ হোৱাটোহে উচিত বুলি এৰিষ্ট'টলে অনুকৰণৰ ব্যাখ্যা আগবঢ়াইছে। মুঠতে Poetics ত আগবঢ়োৱা এই ধৰণৰ সমালোচনা সাহিত্যৰ তত্ত্ব সম্পর্কীয় ধাৰাই পাশ্চাত্যত সমালোচনা সাহিত্যৰ ভেটি সুদৃঢ় কৰিলে।

খ্ৰীষ্টাব্দ 3য় শতিকাৰ প্ৰখ্যাত সমালোচক Longinus য়ে তেওঁৰ "On the Sublime" শীর্ষক গ্ৰন্থখনত মানুহৰ অনুভূতি আৰু ৰচনাৰ মান বিশিষ্টতাৰ মাজত সম্বন্ধ স্থাপন কৰিছিল।

পুৰণি ৰোমান সভ্যতাৰ সোণালী যুগ অর্থাৎ আগষ্টান যুগৰ এজন বিখ্যাত ৰোমান সমালোচক আছিল Horace। এইগৰাকী ধ্ৰুৱবাদী সমালোচকে প্ৰাচীন গ্ৰীক সমালোচনা জনপ্ৰিয় কৰি তুলিছিল। এই গৰাকী সমালোচকৰ আদর্শ আছিল গ্ৰীক লেখকসকল।

ৰোমান সমালোচক কুইণ্টিলিয়ামৰ দ্বাৰা ৰচিত এখনি বিখ্যাত কিতাপ হ'ল ''Institution Oratoriya''। এই গ্ৰন্থখনিত বক্তৃতাৰ ভাল-বেয়াৰ পার্থক্য দেখুৱাইছিল। হোৰেছৰ দৰে এই গৰাকী সমালোচকেও উল্লেখ কৰিছিল যে গ্ৰীকৰ আদর্শখিনি ৰোমৰ লেখক সাহিত্যিকেও আয়ত্ব কৰিব লাগে। এইগৰাকী সমালোচকে Formal সমালোচনালৈ এটা মর্যাদা আনি দিছিল।

পৰৱর্তী সময়ত ছাৰ ফিলিপ চিডনীয়ে ''An Apology for Poetry'' গ্ৰন্থত Imitationৰ এক নৱতম ধাৰণাৰ ব্যাখ্যা আগবঢ়াই।

তদুপৰি Augustine য়ে ধ্ৰুপদী সাহিত্য আৰু অলংকৰৰ সমালোচনা তত্ত্বৰ বিভিন্ন দিশৰ আৰ্হি প্ৰদান কৰি সমালোচনা সাহিত্যৰ ধাৰালৈ বহুমূলীয়া অৱদান আগবঢ়ায়। ৰোমান সমালোচক কুইণ্টিলিয়ানে ৰীতি সম্পর্কীয় তত্ত্ব আৰু পদ্য লিখা কলা আদি সম্বন্ধে ব্যাখ্যা আগবঢ়াই সমালোচনাৰ দিশলৈ আৱদান আগবঢ়ায়।

অষ্টাদশ শতিকাত জন্ম লাভ কৰা আলেকজেণ্ডাৰ পোপে ধ্ৰুৱবাদৰ পুনৰুত্থানত বৰঙণি যোগাইছিল। সেয়ে তেওঁক নব্য ধ্ৰুৱবাদী আখ্যা দিয়া হয়। ধ্ৰুৱবাদৰ পৰা আঁতৰি নোযোৱা পোপ এগৰাকী ৰক্ষণশীল সমালোচক আছিল। মেথিউ আর্নল্ড ভিক্টোৰিয়ান যুগৰ প্ৰখ্যাত নৈতিকতাবাদী কবি তথা সমালোচক ৰূপে পৰিচিত। তেওঁ পুৰণি ধ্ৰুৱবাদী বস্তুক আদর্শ ৰূপে লৈ নতুন সাহিত্য সৃষ্টি কৰিছিল। ইয়াৰোপৰি ৰাল্টাৰ পিটাৰ, অস্কাৰ ওৱাইলড আদি সমালোচকে উদ্দেশ্যধর্মীতাত প্ৰাধান্য দি সমালোচনা সাহিত্যত আগবাঢ়ি গৈছিল।

ঊনবিংশ শতিকাত ধ্ৰুপদী সাহিত্যৰ বান্ধোন ছিঙি কবি-সাহিত্যিকসকলে ধর্ম নিৰপেক্ষ সাহিত্য সৃষ্টিত আত্মনিয়োগ কৰে। ৱর্ডছৱর্থ, ক'লৰিজ, কীট্ছ আদিৰ কবিতাত পোনতে ৰমন্যাসবাদৰ অৱতাৰণা কৰা পৰিলক্ষিত হয়। Classical সাহিত্যৰ সংযত আৰু ঠেক গণ্ডীৰ পৰা আত্মমুক্তি ঘটাই মানুহক এখন মুকলি তথা বহুল জগতলৈ লৈ যোৱাৰ আপাহতে সাহিত্যত ৰোমাণ্টিচজিমৰ উদ্ভৱ হয়। দ্বাদশ শতিকাত ইউৰোপত ৰিবৰিব কৈ প্ৰৱাহিত হোৱা নৱন্যাসৰ বা-চাতিয়ে সপ্তদশ শতিকাত বিস্তৃতি লাভ কৰিলে। প্ৰকৃততে পোপ আৰু জাৰৰ সামন্তবাদী শাসনৰ অধীনস্থ ইউৰোপীয় মানুহ অতিষ্ঠ হৈ বিপ্লৱৰ সূচনা কৰে, সেই বিপ্লৱে সাহিত্য জগতখনলৈ প্লাৱন নমাই আনে। এই প্লাৱনেই সাহিত্যত ৰোমাণ্টিচিজিম আন্দোলন ৰূপে বিবেচিত হয়। এই আন্দোলনত ফৰাচী বিপ্লৱ, কাণ্ট-হেগেল-গডউইনৰ দার্শনিক চিন্তাধাৰা আৰু ৰুছোৰ 'প্ৰকৃতিৰ বুকুলৈ প্ৰত্যাৱর্তন'ৰ (Return to nature) বাণী উজ্বলাই তুলিলে। অষ্টাদশ

শতিকাৰ শেষৰ ফালে ব্লেক, বার্নছ, ক'লিঞ্চ, গ্রে, থমছন আৰু ঊনবিংশ শতিকাৰ আৰম্ভণিত ৱর্ডছৱর্থ, ক'লৰিজ, শ্বেলি, বাইৰণ আদিয়ে ৰোমাণ্টিক বা ৰমন্যাস ধাৰাৰ আধাৰত সাহিত্য কর্ম গঢ় দিছিল।

হেইন্ৰিক হাইনে ৰোমাণ্টিচিজিমৰ 'অতীতৰ প্রতি শ্রদ্ধা' বুলি কৰা মন্তব্যৰ সৈতে বিংশ শতিকাৰ শব্দৰ মায়াজালেৰে মানুহক মোহিত কৰা কবি টি.এচ. এলিয়টৰ ধাৰণাৰ মিল লক্ষ্য কৰা যায়। এওঁ অতীত ঐতিহ্যৰ সৈতে সাহিত্য সৃষ্টিক সামৰি সাহিত্য অথবা কবিতাই যাতে পাঠকক অনাবিল আনন্দ প্রদান কৰিব পাৰে, তেনে হোৱাটো কামনা কৰিছিল। এওঁ এগৰাকী বস্তুনিষ্ঠ সমালোচক আছিল। কবিতাত ব্যক্তিগত কল্পনাই স্থান পাব নালাগে বুলি মন্তব্য কৰা এলিয়টৰ সমালোচনা বুজিবলৈ হ'লে মুখ্যতঃ Tradition, Objective Correlative, Dissociation of sensibility আৰু Unification of Sensibility এই চাৰিটা ধাৰণাৰ বিষয়ে অৱগত হ'ব লাগিব। এইগৰাকী সাহিত্যিক তথা সমালোচকে স্বয়ংক্রিয়তাৰ প্রতি গুৰুত্ব আৰোপ কৰাৰ সমান্তৰালকৈ সমালোচনাৰ নন্দনতাত্ত্বিক আৰু দার্শনিক মানদণ্ডৰ প্রতিও প্রাধান্য প্রদান কৰিছিল।

মুঠতে সমালোচনা সাহিত্যত এৰিষ্টটলৰ সময়ৰে পৰা ৰোমাণ্টিচিজিমৰ ভাবাদর্শই সাহিত্যত খোপনি পুতি গোজেই গজালি হোৱালৈকে বিভিন্ন তত্ত্ব, পদ্ধতি কৌশল আৰু ধাৰাই প্রভাৱ বিস্তাৰ কৰি যথেষ্ট অৰিহণা আগবঢ়োৱাৰ সমান্তৰালকৈ সমালোচনা সাহিত্যই প্রতিষ্ঠিত ৰূপ লাভ কৰাত বহুমূলীয়া অৱদান আগবঢ়াইছে।

১২.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- সমালোচনা সাহিত্যই বিচাৰ-বিশ্লেষণ তথা ব্যাখ্যা আগবঢ়াই নির্দিষ্ট পাঠ্যাংশৰ পৰা যে এক নির্দিষ্ট সিদ্ধান্ত আগবঢ়াই তেনে নহয়। সমালোচনাৰ যোগেদি এক সিদ্ধান্তত উপনীত হোৱাৰ লগতে এটি নতুন বিষয়ৰ সন্ধান পোৱাটো উচিত। কাৰণ সমালোচনা মানে হ'ল সাহিত্য তথা শিল্প কর্মৰ মূল্যায়ন আৰু গুণগত মান নিৰূপণ সম্পর্কে বিশ্লেষণ কৰা এবিধ কলা।
- পৰম্পৰাগত ধাৰণা অনুসৰি সমালোচনাই ঘাইকৈ সাহিত্য পাঠৰ বর্ণনা, পাঠ্যৰ ব্যাখ্যা আৰু পাঠৰ মূল্যায়ন নিৰূপণ কৰা কার্য সাধন কৰে।
- পাশ্চাত্য সাহিত্যত সমালোচনা সাহিত্যই কিদৰে পুলি পোখা মেলিলে আৰু ক্রমবিকশিত ৰূপ লাভ কৰি প্রতিষ্ঠা লাভ কৰিলে সেই বিষয়ে এই অধ্যায়টোত বিস্তৃতভাবে আলোচনা আগবঢ়োৱা হৈছে।
- গ্রীক দার্শনিক প্লেটো আৰু তেওঁৰ প্রিয়তম শিষ্য এৰিষ্টটলৰ সময়ৰ পৰা সমালোচনা সাহিত্যৰ ধাৰা আৰম্ভ হয় যদিও এইবিধ সাহিত্যৰ বীজ হোমাৰ, পিণ্ডাৰ, হেৰা'ক্লিটাচ

আদি সাহিত্যিকৰ ৰচনাৰ মাজতে অংকুৰিত হৈছিল।

- অধ্যায়টিত সমালোচনাৰ সংজ্ঞা আৰু ব্যাখ্যা আগবঢ়োৱাৰ সমান্তৰালকৈ সমালোচক সম্পৰ্কে ধাৰণা দিয়া হৈছে। তদুপৰি সমালোচনা আৰু সমালোচকৰ মাজৰ সম্পৰ্কৰ ৰূপৰেখা প্ৰতিফলিত হোৱা দেখিবলৈ পাব।
- সৃষ্টিশীল ৰচনা হ'বৰ বাবে কি ধৰণৰ উপাদানৰ প্ৰয়োজন তথা একোবিধ সৃষ্টি কৰ্মই সাহিত্যত সৃষ্টিশীল ৰচনাৰ স্থান পাবৰ বাবে প্ৰয়োজনীয়তাৰ বিষয় কৌশল তথা ৰচনা ৰীতি সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হৈছে। সমালোচনা সাহিত্যও যে সাহিত্যৰ এটা অত্যন্ত প্ৰয়োজনীয় শাখা সেই বিষয়ে বৰ্ণনা কৰা হৈছে।
- এৰিষ্ট'টলৰ পৰা আৰম্ভ কৰি হোৱা সমালোচনা সাহিত্যৰ ধাৰাটিয়ে ভিন্ন তাত্ত্বিক মতাদৰ্শৰ মাজেদি অগ্ৰসৰ হৈ ৰোমাণ্টিচিজিমৰ ভাবাদৰ্শৰ পুষ্ট হৈ প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হয়; সেই বিষয়ে অধ্যায়টিত চমুকৈ আলোচনা কৰা হ'ল।

জানি থোৱা ভাল

এৰিষ্ট'টলৰ 'Poetics' ছটা ভাগত বিভক্ত। সেয়া ঃ

(i) প্ৰথমৰ পৰা পঞ্চম ভাগলৈকে কবিতা, কবিতাৰ ভাগসমূহ বিশেষকৈ ট্ৰেজেডি আৰু কমেডীৰ কথা আলোচনা কৰিছে। এই অংশত অনুকৰণ সম্বন্ধীয় আলোচনা কৰিছে।

(ii) 6ৰ পৰা 19 লৈকে এই অধ্যায়কেইটাত ট্ৰেজেডি আৰু ট্ৰেজেডিৰ উপাদানসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিছে।

(iii) 20ৰ পৰা 22 নং অধ্যায়ত কবিতাৰ ৰীতি আৰু শব্দ আদিৰ বিষয়ে আলোচনা আগবঢ়াইছে।

(iv) 23 নং অধ্যায়ত বৰ্ণনামূলক কবিতা আৰু ট্ৰেজেডিৰ সম্পৰ্ক আলোচনা কৰিছে।

(v) 24ৰ পৰা 26 নং অধ্যায়ত মহাকাব্যৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। তদুপৰি ট্ৰেজেদিৰ লগত তুলনা কৰা হৈছে।

(vi) 25 নং অধ্যায়ত কবিতাৰ বিষয়ে বিভিন্ন সমালোচকে আগবঢ়োৱা মন্তব্য খণ্ডন কৰি ব্যাখ্যা আগবঢ়াইছে।

১২.৫ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

১। গোস্বামী, ত্ৰৈলোক্যনাথ (২০০৬); *আধুনিক গল্প সাহিত্য*; গুৱাহাটী ঃ বাণী প্ৰকাশ প্ৰাইভেট লিমিটেড

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

২¼ ওজা, অঞ্জন কুমাৰ (সম্পাঃ) (২০০১) সাহিত্য-সমালোচনা তত্ত্ব; লক্ষীমপুৰ ঃ উত্তৰ লক্ষীমপুৰ মহাবিদ্যালয় প্ৰকাশন সমিতি।

৩¼ পাদুন, নাহেন্দ্ৰ (২০১৪); সাহিত্য তত্ত্ব আৰু সমালোচনা তত্ত্ব; গুৱাহাটী ঃ বাণী মন্দিৰ।

৪¼ বৰা, মহেন্দ্ৰ (১৯৮৫); সাহিত্য উপক্ৰমণিকা; গোলঘাট ঃ ভাৰতী বুক ষ্টল।

৫¼ বৰা, যতীন (১৯৯৩); সাহিত্য সমালোচনা পৰিচয়; গুৱাহাটী ঃ বাণী প্ৰকাশ প্ৰাইভেট লিমিটেড।

৬¼ বৰমুদৈ আনন্দ (২০০৮);অসমীয়া সাহিত্য সমালোচনাৰ চমু বুৰঞ্জী; গুৱাহাটীঃ অসম প্ৰকাশন পৰিষদ।

৭¼ মিশ্ৰ, কৃষ্ণকুমাৰ (২০০৯); অনুষ্টুপ; যোৱহাট ঃ প্ৰভা প্ৰকাশন।

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

৮¼ Barry, Peter (2017); Beginning Theory; Guwahati : Viva Books.

৯¼ Hudson, W.H. (1983). An Introduction to the Study of Literature. New Delhi : Kalyani Publishers.

১০¼ Richards, 1. A (1926). Principles of Literary Criticism. Harcourt : Brace & Company.

১২.৬ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান (কেৱল ৰূপৰেখা)

প্ৰশ্ন ১ ৰ উত্তৰ ঃ গ্ৰীক দেশত।

প্ৰশ্ন ২ ৰ উত্তৰ ঃ তিনিটা। সেয়া হ'ল ঃ

১¼ সাহিত্য পাঠৰ বৰ্ণনা,

২¼ পাঠৰ ব্যাখ্যা,

৩¼ পাঠৰ মূল্যায়ন।

প্ৰশ্ন ৩ ৰ উত্তৰ ঃ দুই ধৰণে। সেয়া হ'ল ঃ

১¼ প্ৰায়োগিক আৰু

২¼ তাত্ত্বিক

প্ৰশ্ন ৪ ৰ উত্তৰ ঃ তিনিটা দিশ লক্ষ্য কৰোঁ। সেয়া

১¼ বিংশ শতিকাৰ পূৰ্বৰ সময়চোৱা

২¼ ঊনবিংশ আৰু বিংশ শতিকা

৩¼ বিংশ শতিকা

প্ৰশ্ন ৫ ৰ উত্তৰ ঃ গ্ৰীক সাহিত্যিক এৰিষ্ট'টল আৰু ৰচনাৰ সময় খ্ৰীষ্টপূৰ্ব 4র্থ শতিকা।

প্ৰশ্ন ৬ ৰ উত্তৰ ঃ "On the Sublime".

প্ৰশ্ন ৭ ৰ উত্তৰ ঃ হোৰেচ (Horace)। তেওঁৰ ৰচনা হ'ল "Ars Poetics"

প্ৰশ্ন ৮ ৰ উত্তৰ ঃ ৰাল্টাৰ পেটাৰ।

প্ৰশ্ন ৯ ৰ উত্তৰ ঃ আমেৰিকাত 1920 চনৰ পৰা 1930 চনৰ মাজৰ সময়চোৱাত।

১২.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ ঃ সমালোচনা মানে কি বহলাই আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ উইলিয়াম হেনৰি হাডচনে আগবঢ়োৱা সমালোচনা সম্পৰ্কীয় সংজ্ঞাটোৰ বিষয়ে এটি চমুকৈ টোকা লিখক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ প্ৰণালীবদ্ধ সমালোচনা হ'বৰ বাবে সমালোচনাই কি ধৰণে বিস্তাৰ লাভ কৰিব লাগে, সেই বিষয়ে এটি নিবন্ধ যুগুত কৰক।

প্ৰশ্ন ৪ ঃসমালোচনা সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশ বিৱৰি এটি প্ৰবন্ধ যুগুত কৰক

প্ৰশ্ন ৫ ঃ'Mimesis' অথবা অনুকৰণ সম্পৰ্কী ভিন্নজন সমালোচনাৰ দ্বাৰা বৰ্ণিত হোৱা ধাৰণা বা ব্যাখ্যাসমূহৰ সম্পৰ্কে আলোপাত কৰক।

প্ৰশ্ন ৬ ঃ সমালোচক Augustin-এ সমালোচনা সাহিত্যৰ দিশলৈ কেনে ধৰণৰ বৰঙণি আগবঢ়াইছে লিখক।

প্ৰশ্ন ৭ ঃ সমালোচনা আৰু সমালোচক সম্পৰ্কে বহলাই আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৮ ঃ সমালোচনা সাহিত্যক সৃষ্টিশীল ৰচনা বুলি অভিহিত কৰিব পাৰি নে? যদি পাৰি সেই বিষয়ে আপোনাৰ মতামত দাঙি ধৰি আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৯ ঃ এৰিষ্ট'টলৰ সময়ৰ পৰা গা কৰি উঠা সমালোচনা সাহিত্যৰ ধাৰা সম্পৰ্কে আলোচনা কৰক।

*** ***** ***